

Malin Gjørv Haugland

Fra Teater til Samfunn

Hvordan Plautus' *Aulularia* Belyser det Antikke Romas Kulturelle og Sosiale variasjoner

Bacheloroppgave i Antikkens kultur og klassiske fag

Veileder: Thea Selliaas Thorsen

Mai 2024

Malin Gjørv Haugland

Fra Teater til Samfunn

Hvordan Plautus' *Aulularia* Belyser det Antikke
Romas Kulturelle og Sosiale variasjoner

Bacheloroppgave i Antikkens kultur og klassiske fag
Veileder: Thea Selliaas Thorsen
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske og klassiske studier



Kunnskap for en bedre verden

Innhold

<i>Den historiske bakgrunnen til stykket</i>	1
<i>Oppsummering av handlingen i utdraget av Aulularia</i>	3
<i>Oversettelse og overlevering av stykket</i>	4
KOMMENTAR	5
PROLOGEN	5
<i>1-39 Ne quis ... ne súbruptúm:</i>	5
<i>1-4 Ne quis mirétur sim, paúcis éloquár. Ego Lár fámiliaris ... est cum póssideo ét coló:</i>	5
<i>5 patrí ... quí nunc híc babét:</i>	6
<i>7-8 thesaúrum ... ut id séruarém sibi:</i>	7
<i>8 defódit uénerans mé, ut id séruarém sibi:</i>	7
<i>12-13 quam eúm ... magnúm modúm:</i>	7
<i>15-19 ubi is ... ínpertíre honóribus:</i>	8
<i>18-22 atque ille ... huiús fuit:</i>	8
<i>20 item á ... obiüt diém:</i>	8
<i>23-25 huic filia ... honóris grátíá:</i>	8
<i>25-27 dat mí corónas ... darét:</i>	9
<i>28-34 nam cómpressít ... quí comprésserat:</i>	10
<i>28-29 nam cómpressít ... comprésserít:</i>	11
<i>37 sed híc ... út solét:</i>	11
<i>37-39 sed híc senéx ... ne súbruptúm siét:</i>	12
EUCLIO OG STAPHYLA SENE 1	12
<i>40-51 EVC. Exi ... apúd te séruíám:</i>	12
<i>42-44 STA. Nam cúr ... ex aédibús?:</i>	13
<i>45 EVC. Tibi quá ... segés?:</i>	13
<i>54 ne me ... quíd rerúm gerám:</i>	13
<i>59 contínuo hercle ... crucí:</i>	13
<i>62-63 uidísse ... metuó malé:</i>	14
<i>66 quod mé ... miserúm:</i>	14
<i>67-78 STA. Noenúm mecástor ... quándo obstrínxeró:</i>	14
<i>74-76 neque íám ... meliúdt mihi:</i>	14

EUCLIO OG STAPHYLA SENE 2	15
<i>85-86 Jupiter, King Philip og Darius</i>	15
<i>88 paupér sum ... feró:</i>	15
<i>91-94 quod quíspiam ... si quís petét:</i>	16
<i>100 si Bóna Fortúna ... íntro míserís:</i>	17
KILDER	18

Fra Teater til Samfunn: Hvordan Plautus' *Aulularia* Belyser det Antikke Romas Kulturelle og Sosiale variasjoner

Teater og litterære tekster kan være med på å speile den tiden de ble skrevet i, og dette er ikke antikken et unntak for. Plautus *Aulularia* er en av de tekstene som kan være med på å gi oss et bedre bilde av hvordan sosiale og kulturelle forhold var i det antikke Roma. Selv om hans stykke ser ut til å være oversatt, inneholder det fortsatt mange hint om hvordan hans samtid var. Derfor har jeg valgt å ta for meg denne teksten, og jeg skal i denne kommentaren prøve å utdype hvilke fenomener fra Roma det er mulig å finne i Plautus' tekst. Selv har jeg valgt å fokusere spesielt mye på de sosiale forskjellene i teksten, men jeg ser også på den kulturelle bakgrunnen som ligger til rette for handlingen i stykket. Jeg valgte starten av stykket, ikke av tilfeldighet, men fordi den inneholder forskjellige dynamikker og temaer som jeg ønsket å sette søkelys på, som for eksempel kvinner og slaver i antikken.

Den historiske bakgrunnen til stykket

Plautus var en romersk komediedikter, og det antas at han ble født i Sarsina, en liten by som lå i den nordlige delen av det vi i dag kaller Italia. Hans fulle navn ser ut til å ha vært «*Titus Maccius Plautus*», og det er mulig å finne kilder hvor han blir referert til med dette navnet. I ettertid er det noe spekulert på om dette kun var hans kallenavn, eller om det også var hans opprinnelige navn. Det man vet sikkert er at han døde i 184 fvt. Til sammen 130 tekster ble tilegnet Plautus som forfatter, men i alt 21 tekster er det funnet solide bevis på at han faktisk skrev. (MacLennan & Stockert, 2016, ss. 3-4)(Kraggerud, 2019)¹

Det var vanlig med framføringer av sang og dans i Roma, men det var ikke før rundt 240 fvt. at det kom teaterstykker med sammenhengende handling i seg. Den nye sjangeren brakte med seg en bølge med stykker, komedier og tragedier som var omarbeidede versjoner av greske forestillinger, i tillegg til stykker satt i en mer romersk kontekst. Det kan virke som om også Plautus tar del i denne bølgen, da hans stykker deriblant *Aulularia*, som på norsk blir

¹ Kildene er skrevet med Words kildeprogram

«krukken med gull», ser ut til å ha hatt innflytelser fra greske stykker og forfattere. Menander later til å være den dikteren som har hatt størst innvirkning på Plautus sin skriving. Han var en gresk komedieforfatter som levde fra ca. 344 fvt. -291 fvt.. (Arnott, 2016). (Brecke, 2017, ss. 11-12) (Maclennan & Stockert, 2016, ss. 1-4)

Parallellene mellom tekstene til Menander og Plautus er så store at mange forskere tror at den greske originalen, som Plautus skal ha oversatt og omgjort til latin, opprinner fra en av Menander sine tekster. Helt sikkert er det ikke hvilken av tekstene til Menander Plautus har tatt utgangspunkt i, men det finnes for eksempel store paralleller mellom Menanders «*Dyscolus*» og *Aulularia*. Her virker mye av hovedpersonenes psykologi og handlinger til å være like. Det var ikke unormalt å bruke greske tekster på denne måten. Tvert imot, en annen komedieforfatter som også ser ut til å ha brukt Menanders stykker på dette viset er komedieforfatterne Tarents, som skrev rundt den samme tidsperioden som Plautus. (Brecke, 2017, s. 12) (Maclennan & Stockert, 2016, ss. 4;32-33)

Teaterstykker ble ofte framført under festivaler eller fester. De som organiserte disse festene og festivalene var stormenn eller magistrater. Festivalene inneholdt teater for å ære gudene. Dette ble sammenlignet med en ofring til dem. Om noe gikk galt under stykket måtte hele stykket gjøres på nytt for å sikre at det ikke ble misnøye blant gudene. *Ludi*, som oversatt til norsk betyr leker, er det latinske ordet som omtaler den delen av festivalene som inneholdt blant annet teater og konkurranser. Når et stykke ble valgt til en festival, var det en impresario som styrte teaterforestillingen og hadde ansvar for hvordan den ble framført. Impresario hadde ofte hovedrollen i stykket, mens resten av skuespillerne ofte var slaver. Dette gjaldt også de som framførte musikk under oppvisningen. Alle skuespillerne ser ut til å ha vært menn, og man vet ikke hvor mange som var del av hvert stykke, men for *Aulularia* virker det sannsynlig at det var minst tre skuespillere som holdt forestillingen. Dette betyr at hver av skuespillerne måtte ha mer enn én rolle hver, og at de måtte bytte på hvem de spilte. (Maclennan & Stockert, 2016, ss. 5-6;21)(Buren et al., 2016)

Impresario kjøpte stykker av forfattere og fikk derfor rettigheter til å endre på dem. *Aulularia* har derfor i mange år vært ubeskyttet for endringer, og kan på dette viset ha blitt omgjort mye, uten at vi kan spore tilbake til den originale teksten. Det var normalt å endre på stykket en del under teaterproduksjonen. Blant annet er mange stykkers slutt endret eller retusjert i senere tid slik at den skal passe impresario sitt syn på stykket. Derfor kan endringer av

stykket både være av impresario selv eller av andre skuespillere som var i stykket. Det er mulig å finne endringer av Plautus' verk gjort av andre forfattere så tidlig som 130 fvt., bare noen tiår etter hans død. Igjennom tidene har det blitt gjort mange forsøk på å rekonstruere stykkene til Plautus gjennom å se på metrikk og tekster fra samme periode. De store endringene og den dårlige manuskriptoverleveringen av stykket har trolig gjort at det i senere tid har vært vanskeligere å finne ut hvordan det opprinnelige stykket så og hørt ut. (MacLennan & Stockert, 2016, ss. 38-39)

Litterære og arkeologiske funn tyder på at det ikke har vært en fast scene før 55 fvt.. Tegn tyder derfor på at det ble satt opp midlertidige scener. Disse virker å ha vært overdådig utsmykket, og det sies at de til slutt ble så dyre at de «statlige» scenene måtte ha en grense på hvor mye de kunne koste. Senere ble det laget scener for teater som var mer permanente. Disse mer permanente scenene finner man også i den greske kulturen, hvor akropolis virker å være et eksempel. (MacLennan & Stockert, 2016, s. 7)

Aulularia starter med en prolog av Laren, også kalt *Lar familiaris*. Dette er guden i den romerske religionen som passer på hjemmet og landområdet der hjemmet er. I prologen forklarer Laren at hovedkarakteren Euclio har funnet store mengder gull etter sin far. Deretter hører vi om den tragiske historien til hans datter, som under en festival er blitt voldtatt av en mann som kun Laren vet hvem er. Vi får også vite at Euclio har fått gullet fordi Laren ønsker at voldtektsmannen og Euclios datter skal gifte seg, og at hun i den anledning trenger en medgift. Gjennom prologen blir vi også introdusert til de forskjellige karakterene som er med, vitende eller uvitende, på å sikre giftemålet.

Oppsummering av handlingen i utdraget av *Aulularia*

Utdraget som jeg her kommenterer, tar for seg den første delen av teksten. Dette betyr både prologen til Lareren, i tillegg til noe diskusjon mellom Euclio og hans slave Staphyla. Gjennom hele stykket ser man hvor paranoid Euclio blir av gullet, og det er dette som skaper komedien i stykket. Blant annet finner man scener hvor uskyldige personer blir skjelt ut på grunn av noe de ikke har gjort, og absurde situasjoner som ellers ikke ville oppstått.

Øversettelse og overlevering av stykket

Overleveringen av stykket er ikke blant Plautus' beste, hvilket framgår av at det mangler en slutt, som med tiden har gått tapt. Det finnes noen fragmenter, men disse er svært vanskelige å forstå fordi de er så mangelfulle. Det finnes alternativer til hvordan stykket slutter, men ingen av disse vet man sikkert er lik den originale. Et alternativ er at slaven gir gullet til sin slaveherre, som gir det tilbake til Euclio. I gjengjeld får han Euclios datter og hennes medgift. For å finne ut mer om slutten, er det gjort forsøk på å se likheter i strukturen av denne komedien og tekster av Menander, men selv etter en slik rekonstruksjon, er det svært uvisst hvordan stykket egentlig ender. (12-13)

Stykket ser ut til å ha blitt brukt mye, spesielt i ettertid. Siden Plautus er en av forfatterne som er med på å definere den romerske komedien som sjanger, har han blitt sett mye på, og mange stykker har blitt inspirert av ham i senere tid. Dette er kanskje en av grunnene til at det er brukt mye tid og ressurser på å prøve å rekonstruere hans tekster både noen tiår etter hans død, men også opp til i dag. (Maclennan & Stockert, 2016, ss. 24-25)

Øversettelsen jeg har valgt å ta utgangspunkt i er laget av Keith Maclennan og Walter Stockert, og har også prøvd å oversette den originale takten som var i stykket. I store deler av teksten bruker nemlig Plautus en form for rytme som kan klassifiseres som den Jambiske senaren. I denne formen for rytmestruktur er hver linje delt inn i seks deler, hvor hver av disse delene kalles en verséfot. Hver verséfot består igjen av to deler, hvor hver av de blir tilegnet et symbol, som forklarer om de utales som korte eller lange deler. Denne endringen mellom korte og lange uttalelser av ordene på en linje er det som i hovedsak lager rytme i metrikken. Det å bruke denne formen for versemål var svært vanlig på tiden til Plautus, og lignende former har blitt brukt i ettertid av for eksempel Shakespeare, som brukte Jambisk Pentameter, en form der hver linje inneholder fem verséføtter i stedet for seks. Latinen i denne teksten er reproduisert av Maclennan & Stockert med aksenttegn for den lange stavelsen i den jambiske senaren, og blir derfor brukt slik den er blitt skrevet av dem. (Maclennan & Stockert, 2016, ss. 236-237)

Kommentar

Prologen

1-39 Ne quis ... ne súbruptúm:

Prologen har som oppgave å forklare hva stykket handler om. Den gir glimt inn i stykket og gir kontekst til det, slik at man gjennom denne innsikten kan forstå stykket på en bedre og mer helhetlig måte. For eksempel blir det i denne prologen henvist til forskjellige karakterer som blir viktige senere i stykket, og hvilken informasjon hver av dem sitter på, eller er uvitende ovenfor. De to første personene man blir introdusert for i stykket, utenom Laren, er Euclio og Staphyla. Euclio er en husfar, han har en datter som han ikke vet at er gravid, og selv har han funnet en krukke med gull som han ikke ønsker at noen skal finne. Staphyla er slaven til Euclio. Hun kjenner til datterens hemmelige graviditet, men vet ingenting om gullet. Alt dette blir forklart i prologen, og uten denne bakgrunnsinformasjonen ville det vært vanskelig å forstå hvorfor karakterene oppfører seg på måten de gjør. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 111)

Prologen er i tillegg med på å bygge opp spenning og forklare intriger. Den er et vanlig virkemiddel i tekstene til Menander, som Plautus trolig er sterkt inspirert av. Plautus starter sine tekster på forskjellige måter. I minst seks av hans stykker bruker han prologer, men det varierer hvordan prologene brukes fra stykke til stykke. Noen av stykkene til Plautus anvender ikke prologer. Andre har enten prologer som avslører mer av plottet, som i dette tilfellet, eller som ikke røper ytterligere hva som kommer til å skje. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 111) (Fauskanger, 2014, s. 15)

1-4 Ne quis mirétur sim, paúcis éloquár. Ego Lár fáiliaris ... est cum póssideo ét coló:

Larer var guder som passet på landområder. De ble ofte tilbudt ved greske overganger fra et område til et annet (Philips, 2015). Det fantes ofte flere versjoner av den samme guden, og den fikk derfor et tilleggsnavn som forklarte hvilken guddom man spesifikt snakket om. *Lar familiaris* var en undergruppe av Lar som befant seg i hjemmet. Den passet på landområdet som familien var bosatt på, og ethvert hjem hadde sin egen Lar å tilbe. De ble hedret gjennom ofringer når familien hadde store måltider, og til spesifikke tider i hver måned. Larene ble ofte representert av to unge menn som danser og heller vin fra hvert sitt horn. De ble ofte

forbundet med ildstedet, og det var her eller ved alteret at de ble hedret i dagliglivet. (Rives, 2007, ss. 15, 119) (Scheid, 2005, s. 165)

5 patri ... quí nunc híc babét:

Euclio er i dette stykket *paterfamilias* i hans husstand. Denne tittelen ble gitt videre fra far til sønn. *Paterfamilias* var tittelen på den eldste mannen i familien, også kalt en husfar. Denne tittelen brakte med seg mye makt. Blant annet hadde *paterfamilias* rett til å bestemme over hele familiens eiendommer. Dette inkluderte også slaver, som på denne tiden ble sett på som eiendom. Det var derfor et stort sosialt skille mellom denne personen og resten av familien. (Karlsen, 2019)

En *paterfamilias* hadde rett til å drepe sine egne barn. Et eksempel på dette er om hans datter hadde sex utenfor ekteskap, eller om hun hadde blitt voldtatt. Mange historikere har lenge trodd, og noen mener fortsatt, at det i tillegg eksisterte en rite der *paterfamilias* var nødt til å løfte barnet opp fra bakken for å vise at det var akseptert av ham og kunne bli en del av husstanden. I nyere tid spekuleres det om dette var en feilaktig oversettelse av de originale tekstene, hvor det opprinnelig kun blir referert til som handlingen om å «oppdra barn», altså «to raise children» på engelsk. (Shaw, 2001)

Det er også stor usikkerhet knyttet til spørsmålet om *paterfamilias* rett til å råde over barnets liv og død ble praktisert. Dette er det mange historikere som mener, men oppfatningen kan også bero på feiltolkninger. Tekster som refererer til makten over «liv og død» kan gi inntrykk av at dette snarere var en metafor på *paterfamilias* store makt over de som var i hans husstand, og ikke en reel makt over liv og død. (Shaw, 2001)

Genius er også knyttet opp mot *paterfamilias*, siden det er husfarens genius som blir hedret i en familie. Tittelen kan forklares som en gudommelig del av en person eller et sted, og kan ligne på en form for livskraft som blir skapt idet en person blir født (Scheid, 2005, ss.165-166). Hedringen av genius er tilknyttet det mannlige familieoverhodet, og blir ofte tilbudt i husholdningen på for eksempel fødselsdager. Noen kilder vil påstå at genius er med på å forsterke det sosiale hierarkiet i det romerske samfunnet, særlig med tanke på kjønn, på grunn av den utbredte tilredningen og makten som forbindes med personen som har genius.

Tilsvarende for kvinner ble Juno symbolet for guddommen for den kvinnelige livskraften i senere tid. (Scheid, 2005, ss. 165-166) (Rives, 2007, s. 119)

7-8 thesaúrum ... ut id séruarém sibi:

Det var normalt at gudene i antikken ble sett på som vesener med mye makt. De kunne endre på livssituasjoner, og for eksempel bestemme om noe skulle forbli gjemt eller ikke. Et annet eksempel på hvilken makt romerne mente gudene hadde er at det var normalt å gi et løfte på at man skulle reise en statue i Neptun, den viktigste havguden sitt navn, før man skulle legge ut på en ferd over havet. Disse ofringene ble utført for å prøve å påvirke gudenes velvilje. Mengden makt som de mente gudene hadde kan derfor sies å ha hatt stor innvirkning på deres hverdag, og det å passe på å få mildhet fra gudene var for dem veldig viktig. (Rives, 2007, ss. 92-99)

Denne delen av prologen er også viktig fordi vi her ser kimen til Euclio sin personlighet. Han blir her for første gang skildret som grådig, noe som vil speile ham gjennom hele stykket. Dette er en karaktertype som man også kan se i andre stykker som for eksempel *Grinebiteren* av Menander, hvor hovedkarakteren Knemon også får mange av de samme karaktertrekkene som Euclio får gjennom stykket. Blant annet blir de begge sett på som svært avvisende og vrange. (Fauskanger, 2014, s. 21)

8 defódit uénerans mé, ut id séruarém sibi:

Ildstedet ble ofte forbundet med guddommer. Ofringer ble ofte gjort med ild, med mindre det var snakk om underjordiske guder. I tillegg til dette var det vanlig å tro at guder som for eksempel Vesta og *Lar familiaris* hadde sitt tilholdssted i ildstedet i hjemmet. Den romerske gudinnen Vesta var blant annet gudinnen for arnen og jomfrudom. I tillegg til dette var hun gudinnen som skulle passe på varighet og stabilitet for Roma gjennom tiden. (Gordon, 2016) (Scheid, 2005, ss. 165-166)

12-13 quam eúm ... magnúm modúm:

Her blir det poengtert hvor fattig Euclio faktisk ble; etter kun å ha arvet noen få landområder, og det viser kontrasten mellom denne fattigdommen og den rikdommen han nå har funnet. Dette hjelper oss også med å forstå handlingen senere i teksten, siden det kan være med på å forklare oppførselen til Euclio og hvorfor han plutselig blir så grådig. Dessuten ser vi her at

de mannlige medlemmene av slekten til Euclio har hatt de samme karaktertrekkene; de har alle vært grådige ovenfor *Lar familiaris* og ovenfor andre. Dette styrker derfor Euclio sin karaktertegnning gjennom de slektsbåndene han har i stykket.

15-19 ubi is ... ínpertíre honóribus:

Euclio sine forfedre ble straffet for ikke å ha hedret Laren. Straffen var å ikke finne gullet før deres død. Den eldste frie mannen i familien ble sett på som familieoverhodet, og hadde derfor kontroll og makt over alt fra gjenstander, til slaver og familiemedlemmer. I dette tilfellet kan det derfor se ut som Euclio sine forfedre, uten å være klar over det, hadde begrenset makt på grunn av deres mangel på heder ovenfor gudene. (MacLennan & Stockert, 2016, s. 113)

18-22 atque ille ... huiús fuit:

Forklarer igjen at fedrenes karaktertrekk også er til stede i Euclio. Dette konstateres ved at Euclio selv ikke har fått skatten fordi han fortjener den, men for at gudene skal få utført deres formål. (MacLennan & Stockert, 2016)

20 item á ... obiit diém:

Formuleringen av oversettelsen “and so indeed I paid him back, and so he died.” (MacLennan & Stockert, 2016, s. 49) får det til å virke som om Laren har forårsaket eller har hatt en hånd i døden til faren til Euclio. Dette utdypes ikke videre, og er ikke en viktig del av plottet, men det er interessant å tenke på om Laren her også hadde stor innflytelse. Det kan hende at denne oversettelsen ikke har tatt høyde for at den kan bli tolket på denne måten, men det kan også ses som sannsynlig at dette var en del av den originale teksten.

23-25 huic filia ... honóris grátía:

Ofring til guder var svært vanlig i antikken. Ved større høytider ble det ofte ofret store dyr, mens i hverdagen kunne det være nok å ofre litt vin eller deler av et måltid. Under større høytider og festivaler var ofringene svært omfattende, og om noe gikk galt måtte man gjøre hele ritualet på nytt igjen for å blidgjøre gudene. Den formen for ofring som blir omtalt her er av en mer hverdagslig art. Statuer av guder fikk ofte blomsterkranser rundt seg som ofringer.

Det var også normalt å ofre vin eller røkelse til slike anledninger. Når man ofret til Larer var det vanlig å helle ofringen på bakken, siden de var guder over landområder. Dette var også tilfellet for guder av underverdenen, hvor ofringen skulle komme seg ned til dem. Resten av gudene ofret man oftest til gjennom ild. Dette fordi man mente at dampen til offeret nådde opp til gudene. (Scheid, 2005, ss. 84-85) (Maclennan & Stockert, 2016, s. 114)

Ofring av dyr var også med på å lage et klart hierarki mellom forskjellige vesener. Ofring av mennesker var ofte sett ned på, med mindre det var svært alvorlige tilstander det var snakk om. Dyr ble derfor et bedre alternativ, for de var langt nede på samfunnets sosiale rangstige. Menneskene var over dyr på rangstigen, og mennesker som ofret mange store og gode dyr ble sett på som mer verdt. Ofring var derfor med på å etablere et sosialt hierarki i det antikke Roma. (Scheid, 2005, ss. 94-96)

25-27 dat mí corónas ... darét:

I denne delen av teksten blir det klart at selv om Laren ønsker å hjelpe datteren til Euclio, er det til syvende og sist, som far, hans avgjørelse hvem datteren skal giftes med. Dette gjøres tydelig i setning 27 hvor det står at et giftemål kun må skje om Euclio ønsker det (Maclennan & Stockert, 2016, s. 49).

Før det ble gjort en avtale om giftemål mellom *paterfamilias* og den framtidige brudgommen og hans familie, gjorde de ofte en undersøkelse for å sjekke om partene i giftemålet var passende for hverandre. Denne granskingen var ikke lovlig betinget, men noe som familiene selv gjorde. Det som ble undersøkt var blant annet om partene hadde lik status, personlighetstrekk, utseende, og ikke minst hvilken økonomi de hadde. På denne tiden var det viktig å gifte seg med noen av samme rang, ikke bare for å sikre seg trygghet økonomisk, men også for å unngå vanære over dem selv og deres fremtidige barn. (Treggiari, 1991, ss. 84-101)

Når man undersøkte om et par passet sammen, var det enkelte ting som kunne veie opp for andre. Om man for eksempel kom fra en lavt rangert slektslinje, men var rike, og den framtidige bruden var pen, kunne disse tingene jevne hverandre ut. Om personene var for forskjellige kunne dette skape ulikhet i ekteskapet, og det ble sett ned på av samfunnet. (Treggiari, 1991, ss. 89-95)

Om en kvinne ikke hadde medgift, slik som i dette stykket, kunne dette gjøre det vanskeligere for henne å finne noen å gifte seg med. Dette var tilfellet spesielt om kvinnen hadde vært gift før. (Treggiari, 1991, s. 98)

28-34 nam cómpressít ... quí comprésserát:

Det var stor forskjell på lovverket angående voldtekt av kvinner og menn. Om menn ble utsatt for voldtekt, brakte dette vanære over han og hans familie, men det ser ut til at lovverket gjorde svært lite i en slik situasjon. Om en kvinne derimot ble voldtatt var dette en krenkelse ovenfor hennes familie, og det ble hardt straffet. Seksualitet var så tett knyttet opp mot det samfunnsmessige hierarkiet at selv en kvinnes seksualitet ikke var noe hun selv rådet over. Det gjorde derimot hennes far, eller eventuelt hennes ektefelle. Om noen forgrep seg på henne ville dette ikke bare ta bort hennes troverdighet ovenfor det å produsere ektefødte barn, men kunne også føre til at hun ble utstøtt av familien; og fra samfunnet. Det ser ut til at det å drepe sin datter eller kones voldtektsmann var noe som ikke ble straffet særlig hardt. I år 18 fvt. ble det stadfestet en lov som sa at om man fant sin datter med en annen enn hennes ektemann, eller at hun hadde utenomekteskapelig samleie, var det påbudt at hennes far skulle drepe henne. Kvinner som ble tatt i utroskap kunne bli drept av sine ektefeller uten noe straff. Retten til å drepe var ikke noe kvinner hadde rettslig krav på, selv i saker med utroskap, men om en voldtektssak kom i retten, kunne voldtektsmannen for eksempel bli dømt til eksil eller til og med døden. (Skinner, 2019) (James, 2020)(127 og 122) (Lefkowitz & Fant, 2016, s. 122; 127)

Voldtekt av slaver ble ikke tatt alvorlig, med mindre det var gjort av andre enn personen som eide slaven. Dette fordi slaven teknisk sett var eiendom, og å gjøre dette med noen andres slave ble ansett som skade på andres eiendom. (James, 2020) (Skinner, 2019)

Voldtekt var et tema som ble mye tatt opp i antikken. For eksempel var det normalt i tidlige myter å snakke om kvinner som ble voldtatt av guder. Et eksempel på en slik historie finner vi i nettopp opprinnelsesmyten til Roma, hvor Rhea Silvia blir voldtatt av guden Mars, og føder sønnene Romulus og Remus. Dette var også brukt mye for å drive fram plott i den nyere komedien. Her er det normalt at en ung mann voldtar en ung kvinne. Deretter blir hun gravid, og det hele ender opp med at de gifter seg, som en slags forsoning for den urett som

ble gjort under voldtekten. Dette stykket er et godt eksempel på dette. (James, 2020)
(Torjussen, 2021)

Laren tydeliggjør her hvilken byrde det kunne være for en kvinne å bli voldtatt på denne tiden. Han sier tydelig at gullet skulle være med på å gjøre det lettere for hennes voldtektsmann å gifte seg med henne. Dette henviser til det å gifte seg med kvinner som av forskjellige grunner ikke var sømmelige for giftemål. Selv om Euclios datter ikke selv ønsket å ha samleie, og at hun til og med ikke visste hvem som forgrep seg på henne, er det fortsatt hennes ansvar å bære byrden av overgrepet i samfunnet. Medgift kunne som tidligere nevnt veie opp for denne slags usømmelighet. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 51)

28-29 nam cómpressít ... comprésserít:

I den engelske oversettelsen av teksten blir ordet «violate» brukt for å oversette ordet *comprimo* eller slik det står i teksten «*compressit*». I Oxford Latin Dictionary står det at dette ordet kan oversettes på forskjellige måter, alt ettersom hvilken kontekst det står i. Det kan for eksempel bety at noe er under sterkt press eller blir holdt tilbake, men det er også synonymt med at en mann eller et dyr parer seg med noe. Oversettelsen til engelsk kan se ut til å være litt mindre ladet enn det latinske ordets opprinnelse. Uansett om vi ser på det engelske eller det latinske ordet som blir brukt, ser det ut som om det er et ord som ikke er like negativt ladet som ord som voldta og det engelske ordet «rape». På denne tiden var det også normalt å bruke ordet *strupum* om seksuelle forbrytelser. Ordet betyr å ærekrenke, eller bringe skam over noe. I tillegg til dette brukes ordet om det å ha ulovlig samleie, med eller uten samtykke. Hvis vi sammenligner disse to ordene, ser man raskt hvilket av dem som bringer mer skam over hendelsen som har skjedd. *Strupum* har gresk opprinnelse, og dets opprinnelige betydning var «offentlig pisking». Denne sammenkoblingen gjør det også mulig å kjenne på hvor mye mer alvorlig ordet *strupum* er i forhold til *comprimo*. Det er derfor mulig å undre seg om ordvalget i den opprinnelige teksten har noe å gjøre med hvilken setting det ble brukt i. Andre oversettelser av denne teksten oversetter *comprimo* synonymt med å voldta, men det er uvisst hvilken av dem som er mest lik betydningen bak den originale teksten. (Glare, 2012)

37 sed híc ... út solét:

I denne setningen blir ordene «as usual» brukt (Maclennan & Stockert, 2016, s. 51). Dette kan tyde på at den slags oppførsel og roping skjedde ofte, selv før Euclio fikk gullet. Denne

påstanden er ikke helt sikker, siden andre deler av teksten tyder på at han har vært en svært god eier før han ble påvirket av gullet.

37-39 sed híc senéx ... ne súbruptúm siét:

Dette signaliserer slutten på prologen, og starten på stykket. (MacLennan & Stockert, 2016, s. 114)

Euclio og Staphyla sene 1

40-51 EVC. Exi ... apúd te séruíám:

Det eksisterte i hovedsak tre forskjellige måter å bli slave på; gjennom kidnapping, å bli tatt som krigsbytte, eller å bli født av en slavekvinne. Kidnapping var svært utbredt, og faren for å bli tatt til fange og solgt som slave var noe mange fryktet. Dette har også vært et tema i litteratur. For eksempel blir Kalirhoe i romanen med samme navn av Khariton, kidnappet fra sin grav og solgt som slave. Hun ble antatt død etter å ha fått et slag i magen av sin ektemann, og ble derfor gravlagt. Tyver kom for å ransake graven hennes, og fant henne i live i grotten hun var begravet i. Hun ble derfor tatt med av røverne og solgt til noen som var uvitende om at hun var en fri borger. Det var også mulig å bli slave på andre måter, for eksempel om man hadde stor gjeld, eller ved at man selv valgte å bli solgt. (Merino, 2021)

Som slave hadde man ikke mange, men noen rettigheter. Det var mulig å opparbeide seg svært lukrative stillinger, og noen av dem hadde en del makt. Dette var ikke tilfellet for de fleste slavene, spesielt de som var fra landet, der det ofte var dårligere råd og hardere arbeidsforhold. Rettslig hadde slaver svært få rettigheter, men i republikkens senere tid fikk de lover som gjorde det å bli frigitt noe lettere. For eksempel ble det laget en lov som stadfestet at om slaveeieren hadde sagt at en slave skulle frigis, men deretter døde før dette ble gjennomført, måtte den som overtok styringen i familien frigi denne slaven. (Merino, 2021)

Gjennom tidene ble Roma mer og mer avhengig av slaver til å utføre arbeid. Dette førte til at Romerne var svært avhengig av slaver, og at de tok opp mer og mer av befolkningen. Det ble derfor et stort problem å holde dem under kontroll, noe som i noen tilfeller førte til interne kriger. (Merino, 2021)

42-44 STA. Nam cúr ... ex aédibús?:

Her får Euclio det til å virke som om det å kunne føle på mistillit til Staphyla kunne være nok til å straffe henne hardt, noe det på denne tiden også var.

45 EVC. Tibi quá ... segés?:

Påstanden om at hun er en «goad-heap» virker svært ironisk (Maclennan & Stockert, 2016, s. 51). Som slave var det hennes oppgave å bistå eieren sin. Påstanden til Euclio virker derfor å si at Staphyla er en dårlig slave, dette til tross for at hun tilsynelatende tar sin oppgave på alvor. Det virker derfor ironisk at hun ikke får noen straff for sin såkalte «dårlige oppførsel». Om det er slik han påstår i denne setningen, skulle man tro at det hadde vært mulig å drepe henne, eller å bytte henne ut. Det kan derfor virke som om dette er en påstand motivert av angst og frustrasjon, som ikke reflekterer hans reelle syn på henne som slave.

54 ne me ... quíd rerúm gerám:

Der hvor man ventet at slaveeieren skal ha kontroll og vite alt, ser man at slaven har mer viten om situasjonen som Euclio sin datter står i enn han selv har. Her kan det være interessant å tenke på om denne maktbalansen var noe som var vanlig å se i det antikke Roma, eller om dette kun var noe som tok plass i drama og litteratur. (Skinner, 2019)

I den greske originalen ser det ut som om Staphyla ikke vet hvem som voldtok Euclios datter før hun sent i stykket blir fortalt dette av voldtektsmannen. Selv om det ikke er helt sikkert om denne endringen av plottet faktisk var gjort av Plautus under omskrivingen av stykket, er det interessant å se på maktbalansen som kan ha endret seg fra den greske originalen til den reviderte romerske utgaven. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 35)

59 continuo hercle ... crucí:

Som slaveeier hadde man rett til å gjøre hva man ville med slavene sine. Dette kunne inkludere vold og seksuelle overgrep, å bruke dem til arbeid, selge dem videre eller gi dem i gave om det var det man ønsket. Det å komme med trusler om straff av slaver var ikke unormalt. Korsfestelse var en svært streng straff. Blant annet ble det brukt som straff etter slavekrigene, hvor 6000 slaver ble korsfestet etter deres tap av krigen i 71 fvt.. Det å ha offentlige henrettelser var svært normalt. (Merino, 2021) (Cosgrave, 2021, ss. 15-16)

62-63 uidísse ... metuó malé:

Her kommer Euclio med enda en ironisk bemerkelse. I setningene påstår Euclio at Staphyla driver gjøn med ham, og han tror hun vet hvor gullet er. Det Euclio ikke vet, er at han antagelig blir lurt av gudene på det viset han påstår at Staphyla lurar ham. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 53)

66 quod mé ... miserúm:

I denne delen av teksten ser man tydelig påvirkningen gullet har på Euclios. Han innrømmer her selv at det å få gullet har vært stressende. På grunn av Euclios reaksjon på å få gullet er det interessant å se tilbake på Laren som hadde til hensikt at datteren til Euclios skulle ha gullet som hennes medgift. Det er uvisst hvorvidt Euclios sterke reaksjon er inspirert av gudene. Her kommer han også med en kommentar i den engelske oversettelsen som vekker litt oppsikt. Han sier nemlig «poor man» som i stakkars mann på Norsk, men den alternative oversettelsen er at han er en fattig mann (Maclennan & Stockert, 2016, s. 54). Denne tosidigheten kan for lesere av den engelske utgaven av teksten få det til å virke som om han aldri egentlig hadde pengene for seg selv. Tilsynelatende har det aldri vært Euclios penger i det hele tatt, men de har tilhørt gudene fra den dagen de ble gitt til dem.

67-78 STA. Noenúm mecástor ... cuándo obstrínxeró:

Staphyla ber til gudene om deres velvilje. Hun har her ikke det samme utgangspunktet som vi har, og vet derfor ikke hva som har skjedd med hennes herre. Ut ifra hennes reaksjon på hvordan Euclio oppfører seg, er det mulig å anta at han ikke alltid har oppført seg på dette viset, og at han kanskje har vært mildere i fortiden. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 118)

74-76 neque iám ... meliúdt mihi:

Det blir her nevnt den vanære det er at datteren til Euclio har blitt voldtatt. Dette viser igjen at hun som offer av denne overtredelsen fortsatt har ansvar og må oppføre seg deretter. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 53)

Barn som ble født utenfor ekteskap fikk samme status som deres mor. Det fantes noen unntak til denne regelen, for eksempel om faren til barnet var fra et annet land, og i dette landet var gift med moren til barnet. I et slikt tilfelle ville barnet følge faren sin status, og derfor være uekte i Roma. Et barn som i dette stykket ville følge morens status som en fri borger. Barnet

kunne ikke bli registrert i folkeregisteret, da dette var noe som kun fedre gjorde. Det var derfor nødvendig for far å anerkjenne barnet for at det skulle bli registrert som en borger i manntallet. Ut ifra det vi vet, kan det derfor tenkes at barnet i denne historien etter hvert blir registrert i folkeregisteret, siden faren til barnet anerkjenner at det er hans. (Treggiari, 1991, ss. 53;72-76)

Om gifte kvinner fikk barn utenfor ekteskap, ble barnet skydd unna og hadde ikke rett på noe når det kom til morens familie. Moren kunne gi barnet sitt gaver, men om det ikke ble anerkjent av sin far, hadde barnet ingen arv. Derimot om en gift mann fikk barn, var dette normalisert. Det betydde at hans barn, om det ble anerkjent, kunne bli behandlet på en mye bedre måte. De ble ikke sett ned på slik som morens uekte barn, selv om de heller ikke hadde rett til fars eiendom. (Treggiari, 1991)

Det å få uekte barn som kvinne ble sett veldig ned på, ga skam til familien, og kunne sette spørsmålsteget ved om resten av barna også var uekte.

Euclio og Staphyla sene 2

85-86 Jupiter, King Philip og Darius

Det finnes mange noble ved navnet Darius, hvorav de to mest kjente var konger av Persia. Kong Philip var konge av Makedonia. Begge disse landene var kjente stormakter, og Persia er kjent for sine store erobringer. Jupiter kan også ligne på en slags konge, selv om dette ikke var hans originale tittel. Det sies at han hadde ekstrem makt, og han var gud over blant annet torden og uværet. Her er det mulig å tenke seg at Jupiter ikke bare er nevnt fordi Euclio ønsker å lage en spydig kommentar, men at også Jupiter her representerer den indre stormen til Euclio. (Scheid, 2015)

88 paupér sum ... feró:

Det uttales i denne setningen av Euclio at han vil håndtere hva enn en gud gir ham. Fra et utenfra-perspektiv virker dette svært ironisk, siden han har fått gullet av gudene, og hans reaksjon på denne rikdommen ser ut til å være svært dårlig. Setningen kan også tyde på at han selv vet hvilken reaksjon han har på gullet, og at dette er noe han tror gudene har forårsaket. (Maclennan & Stockert, 2016, s. 53)

91-94 quod quispiam ... si quis petét:

Her sier Euclio i sin bekymring blant annet at han ikke er villig til å gi noen vann eller ild, og enhver som spør etter dette skal bli avvist. Dette kan være et frempek på det som kommer til å skje senere i stykket. Euclio, drevet av hysteri og smålighet, ønsker først ikke å gifte bort datteren sin til naboherren Megadorus. Dette fordi han tror Megadorus har fått nyss i krukken med gull som han skjuler. Derfor avviser han først frieriet fra Megadorus. Vann og ild var mye brukt i en del av seremonien i et giftermål. Det er derfor mulig å tenke seg at avvissningen av vann og ild kan virke som en avvissning til noen form for nærliggende giftermål i hans hus. Gjennom dette kan vi se en parallell mellom de handlingene som Euclio utfører, og det kan virke som at han ikke avviser noe slags ekteskap for datteren én gang, men flere ganger. (Tsouvala & Beneker, 2020)

Kilder viser til at ekteskap kunne virke som en voldsom påkjenning for bruden. Seremonien ble utført med et opptog; hvor syngende folkemengder med fakler skulle føre bruden mot sitt nye hjem. Det var forventet at bruden på denne ferden skulle vise seg uvillig, kjempe imot og sørge mens hun gikk mot sin brudgom. Romerske bryllup kan sammenlignes med en bortføring av bruden, hvor hun ufrivillig blir med til sin nye brudgom. I en annen del av seremonien skulle hennes fremtidige ektemann gi henne vann og ild; dette som et symbol på hennes nye plass i brudgommens hjem. Vannet og ilden representerte det minste et menneske trengte for å overleve; og understreket hennes rang som mindre verdt. (Tsouvala & Beneker, 2020)

Til slutt måtte bruden bevise sin jomfrudom gjennom å ha samleie med sin brudgom. Det var her forventet at hun som jomfru skulle lage lyder i smerte, og det var disse lydene som bekreftet at hun ikke hadde hatt samleie med andre før. Dette kan med moderne øyne virke som ufrivillig sex. Kilder tyder på at fullbyrdingen av ekteskapet var et nødvendig onde for bruden, og at dette ikke var noe hun trengte å nyte. For romere kunne ikke dette kategoriseres som voldtekt, siden gifte kvinner ikke kunne bli voldtatt av sin egen ektemann. (Tsouvala & Beneker, 2020)

Gjennom handlingen til Euclio, kan det også tenkes at han distanserer seg fra gudene. Både Laren og Vesta holder til i ilden. Det å slukke ilden vil derfor virke som en krenkelse over disse gudene. Dette igjen poengterer poenget til Laren når han kommenterer mangelen på respekt ovenfor guden selv. (Maclennan & Stockert, 2016)

100 si Bóna Fortúna ... íntro míserís:

I det som tenkes å være den greske originalen er det noen som mener at Tyche, den greske versjonen av *Fortuna*, var guden som holdte prologen, og at hun derfor hadde en større rolle i det greske stykket. «Good Fortune» eller *Fortuna* var i romersk religion gudinnen over hell og lykke. Hun kunne påvirke skjebnen til personer, og det virker som om hun i denne fortellingen kan ha vært med på akkurat dette. *Fortuna* var ikke kun med på å endre menn sine skjebner, men også kvinners. En stund etter dette stykket er skrevet, finner man også skildringer om kulten for *Fortuna Muliebris*, kulten for kvinnelig hell. (Purcell, 2015) (MacLennan & Stockert, 2016, s. 34)

Datteren til Euclio er i en situasjon som er vanskelig å sette seg inn i. Hun har hatt utenomekteskapelig samleie, selv om dette var ufrivillig, noe som på denne tiden kunne bli straffet med døden. Om dette ikke ledet til at hennes far tok hennes liv, ville det føre til skam over familien og vanskeligheter med å skaffe seg en ektemann. Det virker som at hun selv er uvitende til at mannen som har voldtatt henne ønsker å gifte seg med henne. Hun har på dette tidspunktet verken makt over sitt eget liv eller sin egen framtid.

Laren tar henne under sin vinge, og det kan virke som *Fortuna* også gjør dette. Er det noen Euclio ikke greier å stoppe fra å komme inn i sitt hjem, så er det gudene. Romerne sa alltid «og til alle de som måtte være til stede» etter en ofring. Dette gjorde antageligvis også Euclios datter da hun ofret til Laren. Man kan spekulere om *Fortuna* også forbarmet seg over den unge kvinnen og hennes situasjon, og tok imot hennes ofringer. På dette viset er det mulig å anta at hun hadde to guder som hjalp henne på sin vei. Laren viste veien til gullet, som ville gjøre henne til en verdig ektefelle. *Fortuna* hjalp henne ut av en sikker død, og inn i et ekteskap som samfunnet på denne tiden så ut til å ta til takke med. Hennes barn, som uten dette ekteskapet verken ville hatt en far eller noe slektskap å vise til, fikk en mulighet til å blomstre i samfunnet de levde i. Slik fikk denne kvinnen, gjennom gudene, litt makt i et samfunn som ikke ga henne noe.

Kilder

- Arnott, G. (2016, 7. Mars) *Menander (1)*. Oxford Classical Dictionary. Hentet fra:
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.4091>
- Brecke, I. A. (2017). *Terents Evnukken*. Oslo: Gyldendal.
- Buren, A. W. B., Beare, W. & Price, S. (2016, 7. Mars) *Ludi*. Oxford Classical Dictionary.
Hentet fra: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.3791>
- Cosgrave, E. (2021, Oktober 11). Captive-taking in the Late Roman Republic and Early Principate: Historical Realities and Elite Representations. University of Leeds.
- Fauskanger, U. A. (2014). *Meander Grinebiteren*. Oslo: Gyldendal.
- Glare, P. G. W. (2012). *Oxford Latin Dictionary : Vol. 2 : M-Z: Vol. Vol. 2* (2nd ed., pp. XVIII , 1163–2344). Oxford University Press.
- Gordon, R. (2016, 7. Mars) *Vesta, Vestals*. Oxford Classical Dictionary.
Hentet fra: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.6752>
- Rives, J. B. (2007). *Religion in the roman empire*. Malden: Blavkwell Publishing.
- James, S. (2020, April 30). *Oxford Classical Dictionary*. Hentet fra:
<https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-8365?rskey=QaefvR&result=1>
- Karlsen, E. (2019, mars 9). *Pater Familias*. I Store Norske Leksikon:
https://snl.no/pater_familias
- Kraggerud, E. (2019, 3. Juli). *Plautus*. I Store Norske Leksikon.
Hentet fra: <https://snl.no/Plautus>
- Lefkowitz, M. R., & Fant, M. B. (2016). *Women's Life in Greece and Rome*. London: Bloomsbury.
- Maclennan, K., & Stockert, W. (2016). *Platus Aulularia*. Liverpool: Liverpool University Press.
- Merino, M. M. (2021, September 27). Enslaved by Rome: slave rights under Roman rule.
- Philips, R. C. (2015, 22. Desember). *Lares*. *Oxford Classical Dictionary*.
Hentet fra:
<https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135>
- Purcell, N. (2015, 22. Desember). *Fortuna/Fors*. Oxford Classical Dictionary.
Hentet fra: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.2707>
- Scheid, J. (2005). *An Introduction to Roman Religion*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd.

- Scheid, J. (2015, 6. Juli) *Jupiter*. Oxford Classical Dictionary.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199381135.013.3513>
- Shaw, B. D. (2001). *Raising and Killing Children: Two Roman Myths*. Mnemosyne: Brill.
- Skinner, M. B. (2019, Februar 25). *Oxford Classical Dictionary*. Hentet fra:
<https://oxfordre.com/classics/display/10.1093/acrefore/9780199381135.001.0001/acrefore-9780199381135-e-8089?rskey=4JJ0CB&result=2>
- Torjussen, S. (2021, Oktober 19). *Store Norske Leksikon*. Hentet fra snl.no:
https://snl.no/Romulus_og_Remus
- Treggiari, S. (1991). *Roman marriage: iusti coniuges from the time of Cicero to the time of Ulpian*. New York: Clarendon Press.
[-e-3591?rskey=4Fh04N&result=1](https://doi.org/10.1017/9780521355678)
- Tsouvala, G., & Beneker, J. (2020). *The Discourse of Marriage in the Greco-Roman World*. Madison: University of Wisconsin Press.

